

AGAFAR EL LLAMP AMB LES MANS NUES

Josep M. Lozano

Vaig conèixer en Marià, aproximadament, quan jo tenia 20 anys. Això em fa caure en el compte, per cert, que la meua relació amb ell és una presència i una conversa sostingudes al llarg de dos terços de la meua vida. En aquesta curiosa interacció entre memòria i oblit que són les nostres peripècies vitals, encara recordo el primer contacte que vaig tenir amb ell. Tothom és més fill de la seva època que dels seus pares, i jo –a les acaballes del franquisme– combinava un interès genuí pel que aleshores en déiem la qüestió religiosa, amb el gust per la lectura i l'estudi, i el seguiment vitalment interessat dels moviments sòcio-polítics que s'esdevenien al meu voltant, tot plegat amanit i expressat amb una confusió i espessor mental dignes de millor causa. Em temo que les quatre coses perduren, especialment la darrera. És per tot plegat que vaig rebre amb gran alegria la notícia que havia estat acceptat a participar en un seminari del mític Institut Científic Interdisciplinari, al carrer Casp. Allà no t'apuntaves als seminaris, t'hi acceptaven. Es deia que allà hi jugaven un paper central dos jesuïtes: Carles Comas i un altre –Marià Corbí– que, misteriosament, només estudiava coses molt importants i molt difícils d'entendre. I, a sobre, entre d'altres, era gran coneixedor d'aquesta mena de música contemporània que els comuns dels mortals qualifiquem de maneres molt diverses però que –francament– difícilment en diem música. No puc dir, doncs, que no estigués avisat de bon començament: es tractava d'algú que copsava i entenia uns àmbits i dimensions per a les quals jo no tenia ni percepció ni paraules plausibles.

Fetes, doncs, les entrevistes pertinents em van dir que podia assistir al seminari que es feia sobre uns materials que estava treballant el tal Marià Corbí (jo encara no l'havia vist) de cara a la seva tesi doctoral. Eren uns temps en els quals, encara que semblí increïble, s'escrivía sense processador de textos, amb una sèrie de tècniques casolanes per a generar apunts –diguem-ne– impresos, la descripció de les quals ens apartaria del nostre fil conductor, però que es podria resumir molt fàcilment: aleshores, retallar i enganxar no era un metàfora, sinó una pràctica. Total, que em van donar dos gruixuts volums de

materials del Marià per a que els anés llegint abans de començar el seminari. No recordo el títol, però recordo clarament una característica del títol: ocupava tres línies i, de tot el que hi havia escrit, només vaig reconèixer i entendre els articles i les preposicions. «Comencem bé», vaig pensar. Des d'aleshores ençà em sembla que no hi hagut cap any en què, en un moment o altre, no hagi llegit algun material del Marià, siguin apunts, documents de treball, esquememes o llibres.

Aquest primer contacte amb el Marià em va portar a una experiència peculiar i molt sorprenent: em feia llegir coses que no llegia ningú, ni en els àmbits religiosos, ni en els universitaris, ni en els pretesament polítics que freqüentava: «com pots perdre el temps llegint aquestes coses tan rares?» era algun dels amables comentaris que havia sentit reiteradament. Això fa que avui, malgrat que ja no sé com posar i emmagatzemar els llibres que he anat acumulant i malgrat que de tant en tant em vegi obligat a fer una d'aquelles neteges de llibres que et fan sentir com un cirurgià que opera sense anestèsia, conservi sense cap dubte un prestatge ben peculiar. Així com hom ha creat literàriament el cementiri dels llibres oblidats, jo he creat el prestatge dels llibres inútilment i estúpidament importants. És a dir, uns llibres que, vistos avui, fan que resulti increïble que els dediquéssim tantes i tantes hores, i consideréssim decisiva la postura que hom prenia davant d'ells. Pensem, per exemple, en el marxisme estructuralista (o l'estructuralisme marxista, que ja no sé si l'ordre és rellevant, ni m'importa); o catecismes proveïdors de sana doctrina com el manual de Marta Harnecker; o les sovint inintel·ligibles verbotats lacanianes. Per a posar al seu lloc l'ego personal i el col·lectiu va bé mirar de tant en tant el lloc d'aquests llibres i recordar que els havíem atorgat una importància iniciàtica i irreversible. En canvi, alguns autors que en aquell moment m'havien fet llegir a l'Institut –i sovint molt específicament el Marià– avui encara els rellegeixo, els recomano i, el que resulta més simptomàtic, m'acostumen a agrair la recomanació, agraïment que jo ara els trasllado retrospectivament, perquè és a qui pertoca.

Eren temps en el que un dels temes estel·lars de moltes converses eren les anomenades «crisis de fe» o, ras i curt, l'abandonament de qualsevol referència religiosa per la via directa, sense necessitat de cap crisi, de vegades amb un exhibicionisme malaltís. Jo en aquest punt em trobava sempre en una situació ben pintoresca, perquè sovint comentava que molts dels arguments que em feien aquells ardits descreguts eren de fireta i es quedaven curts davant de la contundència i precisió amb què desmuntava les creences religioses... un jesiuita... que ho feia com a resultat d'un procés insubornable d'aprofundiment i

afirmació d'allò que considerava com el més nuclear de les tradicions religioses. No cal dir que em sentia més perdut que un pop en un garatge, com se sol dir, però tan perdut com fascinat, a mesura que m'anava endinsant en temes i plantejaments que m'exigien i em qüestionaven fins al límit i, alhora, em sostenien en un procés en el que, a mesura que anava perdent capes, s'albirava l'emergència d'allò que les capes havien amagat a còpia de parlar-ne. Tot plegat donava lloc a debats memorables –si més no per a mi– com per exemple el que ens va ocupar durant tot un any a propòsit de no sé quin tema en el que de manera recurrent anàvem a parar la confrontació sobre si l'expressió que en aquells moments usava el Marià (matar el desig) era adient i ajustada per al que s'estava plantejant o no. Un any en el que, per dir-ho col·loquialment, em sembla que ningú no va baixar del burro, però que a mi em va obligar a indagar a través de lectures i estrats vitals que mai no havia visitat.

I recordo també (perquè això m'ajuda de manera molt convenient a tenir consciència clara de les meves capacitats d'anàlisi i anticipació, i a posar-les públicament en el seu lloc) els anys, perquè van ser més d'un, en què en Marià i en Carles van insistir en que havíem d'estudiar l'impacte de l'Islam, el creixement demogràfic i la situació política al Magreb. Què els ha agafat a aquests ara amb el Magreb i l'Islam?, pensava jo. Quan el Marià insistia en la importància que tindria l'Islam tant en aquestes societats com per a nosaltres en funció de com es resolés la seva relació amb l'Occident tecno-econòmic, i en Carles emfasitzava la pressió migratòria que ens vindria del nord d'Àfrica a mi em semblava com si em parlessin de possibles contactes amb extra-terrestres. Val a dir que en aquells temps ningú no parlava de l'Islam i del Magreb, i menys encara amb relació a Catalunya o a Espanya, llevat d'algunes personalitats escadusseres com ara Pere Duran Farell, i encara. En canvi, un cop d'ull als apunts d'aquell temps confirma que, en el que tenien de més nuclear, encara avui són útils per a entendre el que ens està passant.

No escric tot això perquè m'hagi agafat cap dèria autobiogràfica, sinó per a dir que des del primer moment hi vaig trobar, si més no, tres coses: una exigència intel·lectual sense límits amarada de rigor i, alhora, d'obertura; un compromís apassionat per a diagnosticar i afrontar prioritàriament els reptes crucials de la humanitat i poder contribuir-hi en tot allò que pogués generar major qualitat humana (expressió avui indefugible si parlem del Marià, però que aleshores ni hi era ni se l'esperava) personal i col·lectiva; una exploració fins al límit i sense quedar-se cap roc a la faixa de l'àmbit religiós. I, de tot plegat, fer-ne un projecte on hom s'hi aboca fins a –literalment– jugar-s'hi la vida (cosa a la que molts no arribem, com és obvi). Però en aquestes

pinzellades vagament biogràfiques també he volgut apuntar, sobretot, que en Marià ha estat una presència constant al llarg de la meua vida, i que, en darrer terme, la meua relació no ha estat amb les idees, sinó amb la persona. Per això em resulta impossible fer una simple glossa acadèmica o intel·lectual de la seva contribució. Entre altres raons perquè en pocs casos com aquest és veritat allò que l'obra és la persona, i no simplement que darrere l'obra hi ha la persona. Ras i curt: jo sense el Marià seria un altre, i no precisament millor.

És curiós, però d'aquestes coses mai no n'hem parlat directament, clarament. Probablement els dos, en contextos ben diferents, hem estat configurats per i educats en una certa contenció que fa no ens hàgim dit mai mútuament coses que ja sabem, o que donem massa per sabudes. O potser perquè fins fa -relativament- poc no he(m) après a parlar més directament de nosaltres i des de nosaltres i no a través de les idees. I per a certes coses, de vegades ja no s'hi és a temps.

Però ara que parlem d'idees, si una cosa m'ha sorprès i m'ha admirat sempre és la seva generositat a l'hora de compartir els seus plantejaments i propostes. En una època en què, gràcies als processadors de textos, gairebé tots hem fet del retallar i enganxar una forma d'artesanía que embelleix les nostres mancances, m'admira que, sempre que es tracta de fer qualsevol presentació o proposta, prepara el material expressament, i per escrit, baldament sigui l'enéssima vegada que presenta el tema o en parla (i, a més, que no fugi d'estudi amb qualsevol castell de focs fet a base de power point). Altrament dit, es tracta d'una mena de respecte escrupulós tant envers el tema com envers els qui l'escolten que el porten a expressar-se de la manera que considera més adient a cada situació. I, això, tant si l'escolten tres persones, tres dotzenes o tres centenars. No sé si sóc jo que ho vull veure així, però en tot cas aquesta actitud que barreja treballar de manera específica per a cada audiència i mostrar fins on hom ha arribat personalment en cada moment em sembla digna de consideració, i més en els temps que corren.

Ara, he de confessar que, sobretot en els darrers anys, sovint en lloc d'escoltar-lo me'l miro. Em fa gràcia veure com li brillen els ulls quan parla de segons què. I sovint, quan em sembla copsar la força des de la qual parla em pregunto (i li preguntaria, si gosés): què has vist, que jo no he vist? Pregunta que em faig sobretot en els moments que més agraden (i, val a dir-ho, més em diverteixen) de les seves explicacions o de les seves respostes a alguna pregunta: quan sembla que l'empenta de la seva energia el va deixant cada cop més sense paraules i acaba fent un esbufec que clou la seva explicació i llença

el bolígraf o el paper damunt la taula, o simplement ho clou amb expressions del tipus «ah, és això». És justament en l'esbufec o en la referència a l'"això" on sobreeix la densa i suau presència que jo imagino o voldria imaginar, a la que ell em sembla que es vol referir i que em deixa sol amb la meua pregunta: què has vist, que jo no he vist? De la mateixa manera que tinc uns amics que quan hem escoltat un concert em comenten amb passió dimensions de les que jo no me n'he adonat ni tinc consciència que s'hagin esdevingut, ni crec que arribi a capir mai, així mateix en escoltar el Marià la meua conclusió principal acostuma a ser que sembla mentida que hàgim llegit el mateix text, de manera que arribo a dubtar si –simplement- jo l'he llegit. I tot plegat, en darrer terme, perquè em parla des d'algun lloc que no és que a mi em resulti inassolible, sinó que em resulta il·localitzable. Potser per això cada cop més em conformo amb explorar la seva mirada que, amb el pas dels anys, diria que s'ha anat aclarint i apaivagant i, sens dubte, ha adquirit un tendresa afable que el delata.

Ho he dit abans: em costa separar l'obra de la persona. No pas perquè l'obra no tingui entitat per si mateixa, com és obvi. Pretendre el contrari seria una bajanada colossal, com ho confirmen les persones a qui he recomanat els seus llibres, i que els han llegit amb profit, impacte i interès, sense haver tractat mai personalment en Marià. Ho dic perquè l'obra no és més que l'expressió d'haver-se jugat la vida a una carta, per una causa, per... Sé cap a on vull apuntar però no sé massa com dir-ho. Entre altres raons perquè crec que aquí es troba l'explicació d'una cosa que probablement no és més que una percepció esbiaixada per part meua: s'hi ha jugat tant la vida que li costa acceptar mitges tintes amb relació al contingut de la seva aposta i modulacions amb relació als seus plantejaments. A més, inevitablement cadascú és com és, i en certes reaccions a vegades m'hi sembla veure tanta persistència i compromís com tossuderia. Sigui com vulgui, quan, tant en l'ordre conceptual com en el pràctic, veu una cosa meridianament clara –situació que de vegades també es pot descriure amb l'expressió col·loquial que alguna cosa se li posa entre cella i cella- és summament difícil incorporar-hi qualsevol matís: ni cedirà ni concedirà, no cal posar-se pedres al fetge. Sempre m'ha fet gràcia constatar que resulta pràcticament impossible pretendre reflectir, reelaborar o reprocessar els seus plantejaments (llevat que els repeteixis fil per randa, és clar): perquè sempre hi ha alguna cosa que fa que el reflex, la reelaboració o el reprocessament siguin inadequats... i tant de bo només fos alguna. O és d'aquella manera, o no és. I alhora, amb una paciència, constància i disponibilitat infinites, persisteix en el -diguem-ne- diàleg amb la gent que no acaba (acabem?) de coincidir al 100% amb i en els seus plantejaments. Fins al punt que aquesta persistència amb el pas dels anys arriba a un moment que allò

a què dona lloc em sembla, més que no pas un diàleg, un guió reinterpretat fins a l'infinit, on tothom se sap el seu paper d'entrada i, alhora, el recrea i actualitza contínuament.

Aquesta combinació de dues coses diferents i alhora inseparables (haver arribat a copsar coses i a explorar territoris que els altres ni tans sols entrellequem, per una banda, i una voluntat de dedicació absoluta al coneixement en totes les seves dimensions, per una altra) dóna lloc a la generació de conceptes i plantejaments d'una potència i una fecunditat formidables... als quals considera d'una claredat meridiana i incontrovertible. Fins al punt que hi ha moments que sembla que li sorprengui que d'altres no els vegin amb la claredat que els veu ell... sobretot si es té en compte que molt sovint els mateixos conceptes i plantejaments inclouen l'explicació de per què els altres no hi coincideixen o no hi estan d'acord, explicació que, circularment, reforça els mateixos conceptes i plantejaments, és clar (cosa que no em negareu que no deixa de ser útil i eficaç a l'hora de discutir). Això, en l'ordre pràctic, es tradueix de vegades en una actitud que sembla pretendre que quan una cosa és clara conceptualment ha de ser viable i factible operativament. Pot ser molt i molt difícil, pot no haver-hi recursos per fer-ho, pot patir una oposició o falta de comprensió que gairebé ho impedeixi... però el que està clar i ben construït, ha de ser possible en la seva direccionalitat, cosa perfectament compatible amb fer molts tempteigs, proves pilot i experiments. Però no amb dubtar-ne. Perquè si la direccionalitat està ben fonamentada no és pensable ni considerable la seva inviabilitat fàctica.

Tossuderia? Allò que col·loquialment se'n diu ser cabut? Inflexibilitat en un discurs que fa bandera de la flexibilitat? Potser sí, potser no. Però, la veritat, m'és ben igual. Perquè el al capdavant el que hi copso és un compromís insubornable amb la veritat i amb la vida religiosa, per dir-ho de manera delibradament provocativa amb dues expressions avui passades de moda. Un compromís fet carn, sang, sensibilitat i ment; amb una disponibilitat a lliurar-hi el que calgui i a lliurar-s'hi com calgui a la qual jo i molta altra gent mai no serem capaços no ja d'acostar-nos-hi, sinó tan sols d'imaginar-la. I en això, fins i tot quan s'equivoca té raó. Els que som porucs, encongits i conservadors de mena hem pogut aprendre d'ell que el que debó ens resulta als humans insuportable és la llibertat, digui el que digui la retòrica dominant: com a mínim haver conegut el Marià no et permet enganyar-te al respecte. La llibertat que et fa lliure perquè et despulla, és clar; la resta és anar passant l'estona de manera més o menys confortable, i protegir el confort en nom d'una mediocre i tediosa llibertat de pa sucat amb oli. I anar fent, cadascú per on l'enfila.

No em feu explicar per què, perquè no sabia com posar-m'hi, però em sembla que és així: la cara oculta d'aquesta llibertat és el sofriment, o el dolor, o... digueu-ne com vulgueu. Amb el nom que sigui, hi és. Sempre he sabut que el Marià ha patit, i mai no n'he sabut res, del seu patiment. Ja quan el vaig conèixer hi havia dos components claus de la –diguem-ne– llegenda que l'envoltava: que vivia retirat, i absorbit per l'estudi de matèries i textos raríssims que ningú no sovintejava i encara menys entenia... i que tenia una mala salut de ferro. Francament, anys enrere sempre em va semblar molt més mala salut que no pas de ferro, però els tòpics hi són per a fer més fàcil la conversa. Si algú s'hauria pogut permetre aquell vell acudit (a la pregunta «com te trobes?», contestar «quanta estona tens?»), seria ell. Però ni com a acudit no se l'ha permès mai, i simplement ha seguit endavant sense plànyer-se ni deixar que el planyin. Nogensmenys, també ha patit aquella mena de ferides que s'escolen entre els plec de l'ànima: talls, fractures, incomprendions, ruptures o decepcions personals, relacionals. Com d'habitud, hi haurà hagut de tot: de vegades el pas l'haurà donat ell, de vegades l'altre, de vegades haurà esclatat el fet, i la riuada s'ho haurà endut tot. Relacions en les que hi havia hagut afecte, confiança o expectatives mutus. Per què els humans fem mal a les persones que apreciem o estimem, és un misteri insondable que ja no espero arribar a poder entendre. En qualsevol cas, sembla un destí inevitable que en la vida se'ns hi aiguabarregin a tots aquesta mena d'experiències. Però, si com m'ho sembla, tot en el Marià és indissociable de la seva aposta vital sense xarxa, aquesta mena d'esdeveniments també hi estan vinculats d'una manera o altra, cosa que, probablement, fa la ferida més viva quan es produeix. Jo mateix arrisco, en dir coses de les que no en sé directament res (entre altres coses perquè sempre m'ha semblat que és d'aquells que creuen que no val la pena parlar-ne) a donar un excés de substància a la meua intuïció. Però és que el que vull posar de relleu és que considero admirable que dels talls, fractures, incomprendions, ruptures o decepcions personals potser n'hagi pogut sortir dolgut o entristit, sens dubte, però no amargat ni ressentit. I arriba un moment a la vida on potser no queda prou clar el que hom diu, però cada cop esdevé més transparent des d'on parla. I la seva alquímia vital ha dissolt qualsevol resta d'amargor, ressentiment o retret, sense que això vulgui dir emascarar el dolor o la frustració viscuts. Però sense quedar ni amb l'ànim eixorc, ni amb durícies a l'ànima, ni atrapat per la teranyina del morbós gaudi d'anar llepant-se les ferides. Tinc una amiga que sempre em diu irònicament que ella és molt tolerant amb totes aquelles coses que l'importen un rave. Com a ironia està molt bé, però aquí ens trobem a les seves antípodes. Només pot mirar-se la vida sense amargor, ressentiment o retret algú que ha anat a fons en el difícil l'aprenentatge de deixar anar i deixar anar i deixar anar...

fins i tot coses i referències i maneres de pensar i de sentir que en algun moment podien haver semblat indispensables per a sobreviure, i que, com capes successives han hagut d'anar sent despreses al llarg d'una història en que la llibertat i la veritat tendeixen a confluïr en la lucidesa. I, si les coses són així, tampoc no passa res si estan amanides per una certa tossuderia monotemàtica i una peculiar mena de purisme irreductible que –paradoxalment– no para de buscar el diàleg amb l'interlocutor, oi?

Comptat i debatut, el que em sembla més rellevant del que ens ha transmès és el seu valor per no anhelar res que no sigui agafar el llamp amb les mans nues (eco d'un vers de Hölderlin que he retocat convenientment per a l'ocasió). I quan això s'esdevé ja no hi ha res a agafar, i un mateix ha esdevingut llamp per un instant, i les mans queden definitivament nues, obertes i disponibles. Agafar el llamp amb les mans nues, vet-ho aquí. I aleshores s'entén que vida i obra puguin convergir: tot el que s'ha de dir i ha calgut dir; tot els que s'ha fet i ha calgut fer no són més que el resultat concret i delimitat a què ha donat lloc l'anar esdevenint testimoni i realització d'aquest anhel.

Al final, això és el que queda. Un camí cada cop més ric i ple a mesura que es va despullant de seguretats. Un itinerari que ha anat travessant un pont a mesura que l'anava construint, vers una terra que tan sols és incerta als ulls dels que només caminem si hi ha un terreny segur sobre on fer peu, i així acabem no movent-nos gaire de lloc. Encara que ho hàgim llegit una i mil vegades, no hem acabat de creure en el miracle que se'ns anuncia des de fa milers d'anys: els cecs hi veuen i els coixos caminen; i, com que no creiem que això sigui possible, no llencem mai les crosses que ens fan anar tan a poc a poc, una crossa-dependència que ens fa creure que sense elles no podríem caminar. Marià, què has vist que jo no he vist?

Darrerament ens ho ha deixat entrellucar mitjançant la publicació de textos molt personals, ja màximament lliures, alguns tan lluminosos com crepusculars. Per exemple:

¡Cuánto queda por conocer y sentir, y qué tarde es!
Delante de mí está desplegada una maravilla sin fin.

Se me ha ido la vida apartando los obstáculos a la visión que la cultura y la religión han ido acumulando.

Este viejo desbrozador, ¿tendrá tiempo para ver y sentir algo de lo mucho que hay?

¿Es ya tarde para mí?

Josep Mª Lozano

Dice Rûmî:

Cuando el sol está conmigo ¿qué es tarde?

No em feu dir per què, perquè ni jo mateix ho sé, però molt sovint quan li llegeixo aquesta mena de textos em venen a la memòria aquests altres de Pere Quart:

Si tu no hi ets
a qui m'adreçaré?
Si tu no hi ets,
qui ens jutjarà?